

PUTOPISNO SVJEDOČANSTVO ANTE TRESIĆA PAVIČIĆA

U Zagrebu je 1907. objavljen opširan putopis Ante Tresića Pavičića pod naslovom *Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvata u Sjevernoj Americi – putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja*. Autor opisuje svoje putovanje koje je počelo na Staru godinu 1905. a završilo 13. travnja 1906. U tom je razdoblju taj hrvatski književnik i političar posjetio mnoga iseljenička naselja u Sjedinjenim Državama i u njima u organizaciji Hrvatske narodne zajednice sunarodnjacima održao govore. Tako ih je poticao na bolje društveno i političko djelovanje. Tresićeve putopisna proza svjedoči o brojnim autorovim suvremenicima i istomišljenicima koji su početkom 20. stoljeća pridonosili kulturnom životu iseljeničkih naselja i tako pridonijeli čuvanju baštine matice zemlje i međusobnom povezivanju hrvatskih zajednica u dijaspori.

Unatoč znatnom udjelu hrvatskih iseljenika u najvećem preoceanskom migracijskom valu u povijesti čovječanstva, hrvatska književna i izdavačka produkcija onog vremena nije tome masovnom pokretu posvetila veću pozornost. Kod hrvatskih se modernističkih autora povremeno javljaju mjestimična svjedočanstva o prekomorskoj dijaspori, ali većih radova posvećenih isključivo toj tematici gotovo i nije bilo. Zato se opširan putopisni tekst književnika, publicista i političara Ante Tresića Pavičića (1867. – 1949.) pod naslovom *Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvata u Sjevernoj Americi – putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja* izdvaja iz onodobne hrvatske prozne produkcije. Kao što je autor naznačio već u podnaslovu knjige, to je njegovo djelo mješavina književnih, publicističkih i stručnih elemenata namijenjeno široj čitateljskoj publici. Na 268 stranica autor opširno opisuje svoje putovanje parobrodom preko Atlantskog oceana, dolazak u njujoršku luku te tromjesečno lutanje Sjedinjenim Američkim Državama.

Tresić Pavičić je u vrijeme kada je krenuo na obilazak hrvatskih iseljeničkih naselja u Novom svijetu već bio poznati i priznati pisac i autor drama, poetskih tekstova i putopisa. Nakon završetka studija filozofije, povijesti i zemljopisa i obrane doktorske disertacije 1892. godine, on je, prema riječima Šime Vučetića, bio jedan od najistaknutijih hrvatskih pisaca u razdoblju moderne, dakle između 1895. i 1914. godine (Vučetić 1963: 7).

Prema mišljenju nekih povjesničara hrvatske književnosti, putopisi čine posebno područje Tresićeve veoma opsežnog i još nedostavno proučenog književnoga i publicističkog opusa. Taj je autor od 1895. do 1907. objavio šest putopisnih tekstova (Ferluga-Petronio 1995.). Neki su od njih izlazili u časopisima, a drugi su objavljeni kao samostalne knjige. Prve je svoje putopisne

zapise pod naslovom *Po Lici i Krbavi* taj autor objavio 1895. u časopisu *Hrvatska*, tijekom 1896. u podlistu *Doma i svieta* izlazi tekst *Po Bosni i Hercegovini*, a godinu poslije sarajevski časopis *Nada* izdaje tekst *Po moru*. Kao samostalne knjige izlaze mu putopisne proze: 1902. u Tuzli *Poleti oko Biokova*, 1906. u Zadru *Po Ravnim kotarima*, a *Preko Atlantika do Pacifika* posljednji je i najopsežniji tekst objavljen u Zagrebu 1907. godine.

Budući da su putopisni tekstovi redovito ispunjeni stvarnim podacima i činjenicama, i ovaj Tresićev rad nije samo umjetnički oblikovan prikaz života na Novom kontinentu, nego je istodobno povijesno svjedočanstvo i dokument o ljudima koje je autor susreo na svom putu, mjestima kroz koja je prošao i kulturnim osobitostima opisanih predjela i događaja. Vrijeme na kraju 19. i početku 20. stoljeća bilo je istodobno i vrijeme tehničkih inovacija, početka velikih i korjenitih društvenih promjena te velikih prekomorskih migracija koje je podjednako izmijenilo sliku američkoga i europskoga kontinenta.

Plovidba uzburkanim oceanom

Putopis Ante Tresića Pavičića daje sliku načina života u pojedinim hrvatskim naseobinama u trenutku u kojem je na tlo Sjedinjenih Američkih Država već pristigao veći broj stanovnika hrvatskih zemalja koje su u to vrijeme još bile u sastavu Austro-Ugarske Monarhije. Iako brojni i relativno gusto koncentrirani oko većih urbanih industrijskih središta, ti doseljenici tek su postavili temelje organiziranom društvenom životu osnutkom Hrvatske bratske zajednice kao dobrotvornog društva namijenjenog uzajamnoj pomoći. Jedan od ciljeva putopišćevih govora, koje je održavao u hrvatskim naseobinama koje je posjećivao, bio je informirati i osvijestiti hrvatske radnike o stanju u domovini i potaknuti ih na čvršće povezivanje sa subraćom u Starom kraju.

Putopis *Preko Atlantika do Pacifika* započinje opisom isplivljavanja parobroda *La Touraine*, iz francuske luke Havrene na Staru godinu 1905.

Zanimljiva je podudarnost da se radi o istom brodu kojim je u Ameriku putovao i bugarski književnik Aleko Konstantinov, autor putopisne proze *Do Chicaga i natrag*. Opis putovanja tim parobrodom ispunjen je detaljnim slikama razgovora sa suputnicima i opisima specifičnosti u načinu na koji put doživljavaju pripadnici različitih društvenih skupina.¹

Tresićeva klasična naobrazba i opčinjenost antičkom kulturom obilježava veći dio putopisnih opisa. Književni senzibilitet najočitiji je u opisima koje pisac uključuje između objektivnih slika ljudi i prostora kojima se kreće i prikaza događaja te tada umjetnički i emocionalan iskaz potpuno nadvladava inače prevladavajuću činjeničnost. Tako sam trenutak napuštanja europskog kopna

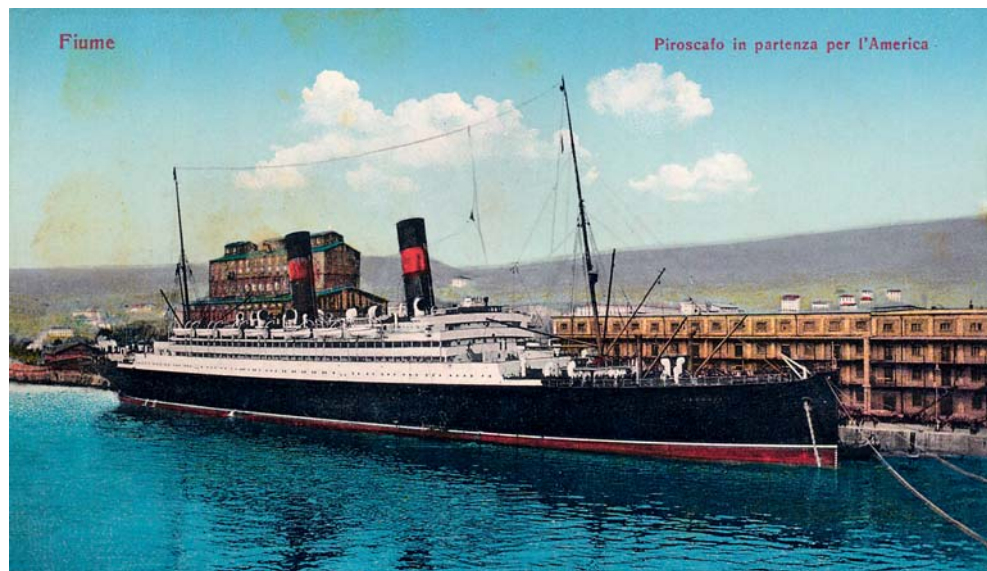
¹ Ovaj kratki prikaz posljednjega u nizu Tresić Pavičićevih putopisa oblikovan je sa željom da njegov sadržaj približim suvremenoj publici. Kako sam se u svibnju ove godine ponovno, dvadesetak godina nakon prvog upoznavanja s ovom knjigom, intenzivnije bavila komparativnim istraživanjima toga i nekih drugih europskih putopisnih svjedočanstava o procesu iseljavanja u Ameriku na prijelazu iz 19. i 20. stoljeće, zamijetila sam da se treba složiti s mišljenjem da Tresić Pavičićevo djelo zaslužuje "proširenje pojma pjesnika, odnosno pjesništva na mnoge putopisne stranice (...)". (Machiedo 1995.)

obilježen zvukom brodske sirene postaje za putopisca znak rastanka koji prikazuje simboličnim slikama.

„Već drugi put zaori sirena, kano da se gromovi ore i lome niz klisurna ždrijela. Gorostas izazivlje valove i tifone oceana na megdan. Tako ruče lav, kad se pod suton proteže na svojem ležaju, da jurne na pustaru u potragu za plijenom. Taj silni, titanski vrisak, koji ti drma ne samo bubnjićem ušiju, nego samim mozgom, pače svakim živcem tijela, ispunja te iz početka strahom i nužnošću odlaska, jer je svaki odlazak nujan, svaki začinjen nekom sjetnom nostalgijom za rodnim žalovima, za domovinom, za ostavljenim milim i dragim.” (Tresić Pavičić 1907., 6.)

Putujući Atlantskim oceanom, pisac upoznaje svoje suputnike koji su i na brodu, kao i na kopnu koje napuštaju socijalno raslojeni. Zamjećuje da se hrvatski jezik može čuti samo među putnicima koji putuju trećim razredom nagurani u potpalublju. Navodi desetak putnika uglavnom iz zapadnih dijelova zemlje koje je na seobu natjerala nevolja. U vrijeme Tresić Pavičićeva posjeta Sjedinjenim Američkim Državama, brojno je srednjoeuropsko seosko stanovništvo preko njujorške luke dolazilo na Novi kontinent želeći ostvariti ekonomski stabilniji i sigurniji život. Muškarci su u tim godinama bili znatno brojniji od žena, no katkad su selile i cijele obitelji, a bilo je i muškaraca koji bi nakon što bi neko vrijeme proveli radeći u nekoj od doseljeničkih naseobina, odlučili ostati i osnovati obitelj u svojem novom boravištu.

Pisac posebnu pozornost posvećuje ženama i djevojkama koje putuju u Ameriku. Dogovoreni brakovi s djevojkama iz Starog kraja bili su česta pojava i ujedno i način na koji je oblikovana demografska slika Sjedinjenih Država u to vrijeme. Putopisac opisuje i opasnosti koje prijete djevojkama koje same putuju:

Brodsko linija za Novi svijet: Rijeka – New York.

Među njima ima i mladih djevojaka, koje su se zaručile pisanim putem, zaručnik im poslao za put, pa sad idu na vjenčanje. Nije rijedak slučaj da na putu koja zaboravi na zaručnika, pa se zaruči za drugoga. Štoviše, mnogi u New Yorku vrebaju dolazak parobroda da otmu zaručenu djevojku. U Americi ne mogu naći djevojku za se, s kojom bi se mogli razumjeti, jer ne govore drugog jezika osim materinskoga, pa se ne ustručavaju otmice, ni zavođenja. (Tresić Pavičić 1907., 16.)

Čvorište na ulazu u njujoršku luku preko kojeg se doseljenička bujica slijevala na Novi kontinent bio je otočić Ellis Island. Između samog imena toga otočića i velikoga migracijskog vala koji je podjednako promijenio demografsku strukturu srednjoeuropskih krajeva kao i Novoga svijeta stvorena je poveznica, a na otočiću je danas smješten Muzej doseljeništa koji čuva uspomene na milijune anonimnih iseljenika. U vrijeme opisanog putovanja parobrod je Atlantik preplavio za samo sedam dana.

Nakon opisa plovidbe preko Atlantskog oceana, putopisac najprije predstavlja njujoršku luku, a zatim i nebodere čija ga veličanstvenost zadivljuje. Klasičnim retoričkim opisom mjedenog kipa Slobode završava drugo poglavlje putopisa.

Nakon probijanja *Tourainea* između ledenih blokova, kojima je prekriveno ušće rijeke Hudson, i pristajanja broda na dok na kojem su usidreni brodovi francuske parobrodarske kompanije *Transatlantique*, putnici se iskrcavaju i slijedi prvi izravni dodir s američkom civilizacijom. Carinske pretrage i kontakti s mnogim agentima koji oblijeću oko netom pristiglih putnika posebno zaokupljaju piščevu pozornost.

New York i prvi susret s Novim svijetom

Odmah nakon uplovljavanja u njujoršku luku, putopisac biva obasut dojmovima te ih opširno iznosi u svom tekstu. Traži smještaj zajedno sa sputnicima s broda i već ga prvi susret s jednim od sunarodnjaka ostavlja zbunjenim. Radi se o vlasniku hotela Amerika za kojeg naslućuje da dijele zajedničko podrijetlo. No vrlo brzo zamjećuje da njegov sugovornik ne razumije hrvatski jezik jer je rođen u Americi, premda mu je djed doselio iz Dalmacije. Tako slikovito svjedoči o transformaciji koja prati proces migracije iz Starog u Novi svijet.

„On je Amerikanac, pa mu je i kret i ponašanje američansko. To je prva žrtva našeg naroda, koja me susreće, istom stupih nogom na američansko tlo, i nagoviješta mi, što će se dogoditi od svih onih Hrvata, koji stupe na tu zemlju. Odnarođenje, neizbježno, neumoljivo odnarođenje! Koji kraj široke zemlje ne ima Hrvata, koji ne znaju da su Hrvati? Kojemu narodu ne povećasmo broj i sile, raseljavajući našu potlačenu domovinu? Koje more nije gutalo kosti naših mornara? Koji rudokopi ne zasuše tjelesa naših radnika? Koje se polje nije natopilo znojem hrvatskog čela.? Koja tvornica nije svojim strojevima sakatila krepka uda hrvatskih sinova? Za čiju se slobodu ne boriše? Za svačiju! Samo malo za svoju.” (Tresić Pavičić 1907., 26.)

Pri prvom susretu s Novim svijetom pisac širom otvorenih očiju upija dojmove koji ga preplavljaju: zanimanje za posao i zaradu, potrebu za udobnošću i isticanjem materijalnog blago-

stanja. Kako je u Ameriku pristigao usred zime, na samom početku siječnja, putopisac, inače rodom s toploga Hvara na kojem prevladava ugodna mediteranska klima i u zimskim mjesecima, zapaža i bilježi oštrinu hladnoće koju teško podnosi.

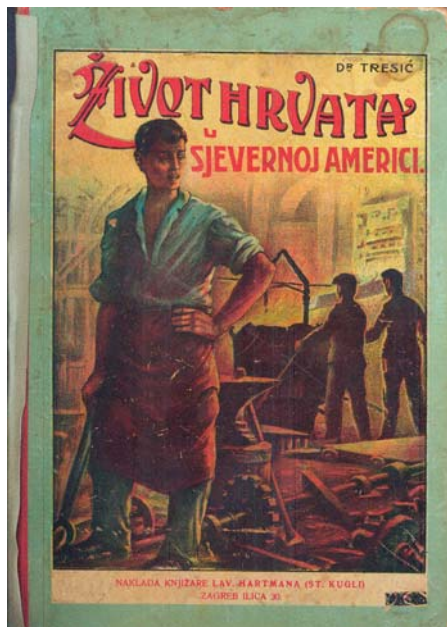
U opisu New Yorka posebna se pozornost posvećuje snazi novinstva. Različiti tiskani dnevnici ispunjeni mnogim promidžbenim porukama i informacijama mogu se naći na svakom koraku, a njihova su sjedišta u monumentalno projektiranim neboderima. Dio iskustava o svijetu u koji je netom pristigao putopisac crpi iz tih senzacionalistički obojenih izvora. Tako Tresić Pavičić više puta stranice svojeg dnevnički oblikovanog putopisnog svjedočanstva ispunjava vijestima o zločinima, ljubavnim aferama i sadržajem prenesenim iz crnih kronika engleskih novina.

Poslovno središte hrvatskih doseljenika u New Yorku sve do financijske krize 1907. bila je tvrtka *Frank Zotti and Company*, smještena u Greenwich Street na broju 108. To je bila visoka uska stara kuća od sedam ili osam katova u čijem je prizemlju bila banka. (Tresić Pavičić 1907., 50) Franjo Zotti pokrenuo je još 1890. putničku agenciju, a u vrijeme nastanka ovog putopisa bio je najimućniji hrvatski poduzetnik te je 1906. postao i predsjednik Hrvatske narodne zajednice. (Prpć 1997., 139.)

U zgradi njegova poduzeća bilo je smješteno uredništvo *Narodnog lista*, glasila tiskanog u 5000 primjeraka, koje je tada vodio Stjepan Brozović. Tresić Pavičić s dozom ironije opisuje susret i Brozovićevu nevjericu da itko u domovini želi upoznati uvjete u kojima žive američki Hrvati. Iako je tom glasilu najavio svoj dolazak te je u novinama i tiskana informacija o najavljenim okupljanjima na kojima bi Tresić Pavičić trebao govoriti, takva vijest nije bila ozbiljno shvaćena. Iako je zbog složenog društvenog stanja u Europi te različitog načina evidentiranja hrvatskih doseljenika u SAD teško donijeti točnu procjenu njihova broja, na temelju broja novina i društava putopisac je procijenio da ih ima oko 400 000 te da će neke od njih zanimati njegova predavanja. Brozović je procijenio da zbog manjka organiziranoga društvenog života Hrvata u New Yorku ne bi bilo zanimanja za takav oblik okupljanja te je predložio Tresić Pavičiću da svoj obilazak počne u Pittsburghu u kojem je smještena najveća i najorganiziranija hrvatska naseobina od oko 20 000 stanovnika.

Pittsburgh i vodstvo hrvatskih dobrotvornih udruga

Kako je putopisac u organizaciji vodstva Hrvatske bratske zajednice posjetio mnoge manje i veće hrvatske naseobine, najistaknutije mjesto u plejadi likova koji prolaze stranicama spomenutoga opsežnog teksta pripada utemeljiteljima i vođama organiziranog društvenog života američkih Hrvata krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ante Tresić Pavičić je desetljećima vodio dnevničke zapise o svojim kontaktima s istaknutim pojedincima, a u svojim je putopisima iznio i brojne, danas manje poznate činjenice o ljudima koje je susretao. To putopisno svjedočanstvo uključuje i elemente dnevničkih promišljanja o mjestima i ljudima s kojima se autor susretao na svojem proputovanju Sjedinjenim Američkim Državama.

Pavičić T. Ante: Preko Atlantika do Pacifika. Život Hrvata u Sjevernoj Americi, Zagreb, 1907.

Bitna je razlika između načina putovanja na koji je Tresić Pavičić bio navikao u europskim gradovima, kroz koje je prolazio, i običaja koji su karakteristični za američku kulturu. Tako i u Pittsburghu putnik ima poteškoća u pronalasku prijevoznoga sredstva koje bi ga dovelo od željezničkog kolodvora do sjedišta Hrvatske narodne zajednice u koje se uputio.

„Kad sam uvidio, da mi je uzaludno čekanje, pođoh pred kolodvor, da uzmem kočiju. Da! Nije šala u Americi naći kočiju pred kolodvorom! Svak nosi svoju prtljagu u ruci do tramvaja, pa ide tramvajem dalje. Što će meni tramvaj, kad ne znam, kud koji vodi, a nemam ni tlorisa grada, da nađem Ohio Street u Alleghenyu, gdje je sjedište

Hrvatske narodne zajednice.” (Tresić Pavičić 1907., 59)

Takvi opširni opisi kretanja i snalaženja u nepoznatom prostoru daju tom putopisnom tekstu dodatnu slikovitost i dinamičnost. Autor ne nastoji samo objektivno opisati sve ono na što na putu nailazi, nego u prozu uključuje i vlastitu emocionalnu perspektivu i tako uspoređuje kulturne specifičnosti različitih područja. Njegovo oko pomno prati sve što ugleda te s podjednakim zanimanjem i jednakom vještinom bilježi vrlo različite dojmove i iskustva. „Oniski svod nebesa, pritište čađavim kubetom crnu dolinu Pittsburga i Alleghenya. U toj mrkoj kotlini dižu se tisuće željeznih dimnjaka, iz kojih kroz oblake dima i čađe sukljaju silni modri, žuti, crvenkasti, ljubičasti, narančasti, japreni plamenovi. Pače ni svjetlo sunca, koje teškom mukom prodire kroz guste slojeve dima, magle i snijega, ne može ugasiti onih plamenova, štono naporedo svrdlaju mrki zrak, i u kolutima dima miješaju svoje ognjene jezike, kano da hoće izgoriti nebeski svod.” (Tresić Pavičić 1907., 90–91.)

Zahvaljujući tome što je putovanje bilo usmjereno održavanju niza skupova u organizaciji Hrvatske narodne zajednice, Tresić Pavičić susreo je mnoge ugledne pripadnike te iseljeničke udruge i s njima vodio razgovore koje je dokumentirao u svom putopisu. Dio hrvatskih intelektualaca, koji su predvodili društveni i javni život u hrvatskim naseobinama u SAD-u, Tresić Pavičić je poznavao još iz Europe. U Pittsburghu, gradu koji je bio središte hrvatskog fraternalizma, najjače se povezao s dvojicom vršnjaka koje je poznavao još iz vremena studiranja na Sveučilištu u Beču – Zdravkom Mužinom i Ljudevitom Laušem, kojem je i posvetio svoj putopis.

U galeriji čelnih ljudi Hrvatske narodne zajednice izdvaja se Zdravko Mužina. Tresić Pavičić majstorski ga je portretirao pokazujući pritom profesionalnu književnu vještinu.

„Ko nije čuo za to ime, bilo u starom, bilo u novom kraju? Poznaje ga sva Amerika, a poznaje ga i sva Hrvatska. Meni je bio dakako dobro poznat, premda ga već sedamnaest godina ne vidjeh, nu i iz Amerike su često dopirali o njemu glasovi. Nije čudo da su dopirali katkad i nepovoljni, jer narodna poslovice kaže: dobar glas se daleko čuje, a zao još dalje. Naš Zdravko, koji mi je dobro ostao u pameti iz dana našeg đakovanja, sa svojih ekscentričnosti, pružio je i uvijek pruža dobrog materijala našim novinama, da o njemu pišu. Komu od mojih bečkih suučenika, a i od zagrebačkih drugova nije ostao u pameti? Ta dr. Mile Mažuranić ga je ovjekovječio nekakvom šaljivo-satiričnom pjesmom, kada je Mužina, pokajavši se svojih đaćkih grijeha, bio otišao, da umiri dušu, u kapucine. Nego Mužini nije htjela da izraste duga dostojanstvena kapucinska brada, i on videći, da je pogriješio karijeru, zbacio kapucinski kostrijet, oženi se, pa hajd u Ameriku. Bistre i otvorene glave, da nije tako i ponešto vjetrenjaste, odmah nauči engleski, te među našima, koji imadu vrlo malo nauke, postade brzo glavnom osobom.” (Tresić Pavičić 1907., 60–61)

Taj je pomalo ekscentrični intelektualac važan i zbog objavljivanja prvoga poznatog hrvatskog kalendara tiskanog u SAD-u 1893. te pokretanja časopisa *Danica* 1894. (Banov-Depope 2001., 60. i 25.)

Ljudevit Lauš, kod kojeg je Tresić dva puta boravio tijekom posjeta Americi, bio je hrvatski župnik u crkvi sv. Nikole u župi u Alleghenyu (danas na sjevernom dijelu Pittsburgha u Pennsylvaniji). Tijekom susreta obnovili su uspomene na studentske dane, a putopisac pritom iscrpno opisuje brojne ulomke zajedničkih razgovora. Lauš mu je prikazao svoje poteškoće u radu s iseljenicima i specifičnosti rada u Americi, a Tresić Pavičić podijelio je s domaćinom svoja literarna iskustva. Na povratku sa svojega kružnog putovanja Sjedinjenim Američkim Državama, putopisac sa svojim gostoljubivim domaćinom posjećuje i slapove Niagare kao jednu od poznatijih turističkih atrakcija toga područja.

Tresić Pavičić je u svojim putopisnim tekstovima posvetio mnoge vrlo uspjele stranice opisima voda i mora, pa se tako u ovom putopisnom tekstu autor poziva i na svoje prijašnje opise krajeva kroz koje je prolazio i koje je ovjekovječio u prethodno objavljenim putopisnim prozama.

„Ja sam sve naše glavne vodopade opisao i upozoravam čitatelje na moj opis Plitvičkih vodopada u putopisu *Po Lici i Krbavi*; na opis Plive u putopisu *Po Bosni i Hercegovini*; na opis Manojlovca najljepšeg vodopada Krke, u putopisu *Po Ravnim kotarima*; na opis Gubavice, u *Poletima oko Biokova*. Jedan od najvažnijih uvjeta za ljepotu vodopada jest ljepota okoliša. Kod svih spomenutih naših vodopada okoliš je ljepši nego kod Niagare.” (Tresić Pavičić 1907: 260)

Uspoređujući grandiozno američko čudo prirode i uspomene na slične, no znatno manje prirodne fenomene u domovini, autor ističe ljepotu okoliša koji okružuje dijelove domovine koje je proputovao i opisao u prošlim putopisima. Tako i sam zaokružuje svoj putopisni opus gradeći unutarnju poveznicu među tekstovima različite tematike.

Mnogi uspješni predstavnici čikaških Hrvata

Nakon konferencija održanih u Pittsburghu, putopisac vlakom nastavlja prema zapadu. Iscrpno svjedoči o mnogim specifičnostima koje svakidašnji život u Americi razlikuju od onoga u europskim središtima i uspješno ujedinjuje svoje poznavanje zemljopisa, publicističko iskustvo i umjetnički talent.

Opisujući kako se vlak kojim putuje prema zapadu probija kroz snijegom pokrivena prostranstva, putopisac se nakratko zaustavlja i na problemima s kojima se susreću nedostatno obrazovane iseljeničke mase. Iznosi uvjerenje da je alkoholizam najveći problem jer u njemu vidi i povod za druge oblike društveno neprihvatljiva i kažnjiva ponašanja (Tresić Pavičić 1907., 122.). Prethodeći vremenu prohibicije, taj prikaz života iseljeničtva u Sjedinjenim Državama na temelju kazivanja očevidaca i izvještaja u američkom tisku slikovito prikazuje mnoge probleme prouzročene pretjeranom konzumacijom alkohola zbog čega su američke vlasti poduzimale zakonske mjere kako bi poboljšale kvalitetu života.

Putnika na dolasku u Chicago dočekuje skupina čikaških Hrvata među kojima su i poznanici iz domovine te imena koja se spominju u novinama tiskanim na hrvatskom jeziku u Europi i u Americi – kirurg dr. Ante Bianchini koji, kao i putopisac, potječe iz Staroga Grada na otoku Hvaru, trgovac Juraj Mamek, vlasnik *saloon*a Ante Randić, urednik *Hrvatske zastave* Hinko Sirovatka, te neki drugi ugledniji predstavnici čikaške zajednice. U nastavku putopisa opisuju se način života uglednijih i imućnijih poduzetnika. Smjestivši se u domu Ante Randića, putnik vidi što znači postići uspjeh prema američkim mjerilima i sluša priču o životnom putu koji ga je vodio od skromnoga pastirskog života devetogodišnjaka, koji je čuvao ovce u krškom kraju iznad Bakra, do imućnog vlasnika gostionice u kojoj se redovito okupljaju njegovi sunarodnjaci nakon naporna posla.

Godine 1906. Chicago je bio najveći grad na svijetu naseljen s gotovo 2 000 000 stanovnika. Opisujući svoj put od Randićeva doma do kuće u kojoj živi Ante Biankini, putopisac nastoji predočiti veličinu površine grada koju je ipak lako svladati jer je prijevoz dobro organiziran. (Tresić Pavičić 1907., 139.) Iako je bio nešto stariji od Tresića, i Biankini je studij medicine završio na Bečkom sveučilištu. Taj poznati kirurg i aktivan politički djelatnik se nakon dolaska u Sjedinjen Države 1898. zaposlio najprije u *Mercy Hospital*, (Muzej grada Rijeke n. d.), a u vrijeme nastanaka ovog putopisa bio je glavni liječnik u *Columbus Hospital*. Obiteljski čovjek, koji je zajedno sa suprugom Zlatom u američku sredinu unio i ponešto od kulturnih običaja karakterističnih za zagrebačko građanstvo, te i dalje čvrsto povezan sa svojim otočnim korijenima, putopiscu služi kao dobar primjer mogućeg uspjeha u Novom svijetu.

Na kraju prvog boravka u Chicagu, putopisac opisuje svoj nastup na konferenciji Hrvatske narodne zajednice koja se održava u kazalištu *Thalija Hall*. Na njoj je održao govor „o političkom i kulturnom stanju Hrvatske, s obzirom na odnošaje u Austro-Ugarskoj Monarhiji”. (Tresić Pavičić 1907., 147) Tu je konferenciju otvorio predsjednik odbora Juraj Mamek, koji je ujedno i predstavio uglednoga gosta iz zavičaja. Putopisac izvješćuje čitatelje i o životnom putu toga

sada uglednog vlasnika trgovine odijelima koji je, unatoč skromnom početku životnoga puta, napornim radom stekao i naobrazbu te tako zaslužio i ugled među sunarodnjacima.

Priča o putovanju i priče o snovima i o uspjesima

U putopisno svjedočanstvo Ante Tresića Pavičića utkane su mnoge priče iz života uspješnih američkih Hrvata. Neki su od njih ostavili traga i njihova su imena zabilježena u iseljeničkim publikacijama na hrvatskom jeziku koje su čuvale dio povijesti hrvatskih udruga i naseobina u vrijeme velikoga iseljeničkog vala. No putopisac bilježi i svjedočanstva i doživljavae onih manje uspješnih, te priče o tragičnim događajima koji su katkad prerano prekidali životne niti onih manje sretnih ili pak manje spretnih sunarodnjaka.

Proces seljenja Hrvata u prekomorske zemlje, osim konkretnim političkim i gospodarskim razlozima, bio je sve do promjene američkih useljeničkih zakonskih akata neprekidno potican i različitim predodžbama koje su se širile usmenim i pisanim putem, te katkad vrlo suptilnim promidžbenim oblicima. Tresić Pavičićev pokušaj da u svome putopisnom tekstu objektivno i realistično prikaže prilike u kojima su živjeli hrvatski radnici u Sjedinjenim Državama pridonio je stvaranju realističnije i objektivnije slike o stvarnim uvjetima u kojima su živjeli Hrvati u mnogim naseobinama razasutim između Atlantskoga i Tihog oceana.

Cilj je autorova putovanja bio povezati Hrvate na dva kontinenta. Tijekom samog puta, autor je kontaktirao s vodstvom iseljeničkih organizacija, s malobrojnim predstavnicima politički osviještene dijaspore te sa svećenicima koji su imali uvida u svakidašnje probleme znatnijeg dijela još tradicijom oblikovanog iseljeničtva seoskog podrijetla. Održavao je govore, razgovarao i pratio izvještaje u američkom tisku o životu radnika u industrijskim gradskim središtima u kojima su uglavnom živjeli pripadnici novije dijaspore iz srednje i istočne Europe.

Nakon povratka s puta za obrazovaniju hrvatsku čitateljsku publiku oblikovao je kompleksan stručno pisan, no ipak popularnije usmjeren putopis. Taj je tekst nastojao ispraviti i idealizirane prikaze Amerike kao obećane zemlje koji su se usmenom predajom prenosili osiromašenim hrvatskim područjima. Takve su predodžbe katkad imale ishodište u pričama koje su širili poslovni ljudi (bankari, parobrodarski agenti, trgovci...) čija je zarada proizlazila iz protoka anonimnih masa preko Atlantika, katkad u suptilno oblikovanim slikovitim porukama austrougarskih vlasti čiji je cilj bio dodatno iscrpiti materijalne i ljudske potencijale krajeva kojima su vladali te tako ojačati svoj položaj, a katkad i iskustvima povratnika u zavličaj čiji su materijalni uspjeh i iskustvo stečeno u drukčijem i liberalnijem kulturnom kontekstu poticali maštu i nadanja suseljana.

Putopis *Preko Atlantika do Pacifika* sa svojim opširnim prikazom demografskih, gospodarskih, političkih i kulturnih prilika u Sjedinjenim Državama ponudio je zainteresiranom čitateljstvu i moguću odgovor na pitanje o cijeni koju su pripadnici umornih i siromašnih seoskih masa platili kako bi ostvarili svoju čežnju da slobodnije dišu i ostvare uspjeh te o udjelu onih koji,

unatoč uloženom trudu i radu, nisu zbog nedostatno organiziranoga društvenog života, manjka obrazovanja ili poduzetnosti postigli željeni cilj.

Literatura

1. Banov-Depope, Estela. 2001. *Hrvatske kalendarske knjige u Sjevernoj Americi*. Rijeka. HFD.
 2. Ferluga-Petronio, Fedora. 1995. Putopisi Ante Tresića Pavičića. *Književno djelo Ante Tresića Pavičića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. listopada 1993. godine u Splitu*. Split. Književni krug. 105 – 115.
 3. Machiedo, Mladen. 1995. Ante Tresić Pavičić: zataškan, tiskan i netiskan. Uredio: Ivo Frangeš. *Književno djelo Ante Tresića Pavičića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. listopada 1993. godine u Splitu*. Split. Književni krug. 139 – 159.
 4. Muzej grada Rijeke. n. d. *Ante Biankini – liječnik, političar i kriminalni sociolog*. Pokušaj pristupa 12. listopada 2014. <http://www.muzej-rijeka.hr/merika/izlozba-sudbine-ante-biankini.html>.
 5. Petrinović, Ivo. 1997. *Politički život i nazori Ante Tresića Pavičića*. Split. Književni krug.
 6. Prpć, Jure. 1997. *Hrvati u Americi*. Zagreb. Hrvatska matica iseljenika.
 7. Tresić Pavičić, Ante. 1907. *Preko Atlantika do Pacifika: život Hrvata u Sjevernoj Americi – putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja*. Zagreb. Srećko Skakoc. Tisak Dioničke tiskare.
 8. Vučetić, Šime. 1963. Ante Tresić Pavičić. U *Pjesme, Putopisi, Katarina Zrinska*. Autor Ante Tresić Pavičić. 7 – 22. Zagreb. Matica hrvatska. Zora.
-

SUMMARY

THE TRAVELOGUE TESTIMONY OF ANTE TRESIĆ PAVIČIĆ

Ante Tresić Pavičić's exhaustive travelogue *Preko Atlantika do Pacifika / Život Hrvata u Sjevernoj Americi – putopisna, estetska, ekonomska i politička promatranja* (*Across the Atlantic to the Pacific / The Lives of Croatsians in North America – Travelogue, Aesthetic, Economic and Political Observations*) was published in Zagreb in 1907. The author describes his travels, which began on New Year's Eve 1905 and finished on 13 April 1906. Over this period this Croatian writer and politician visited numerous immigrant settlements in the USA, speaking before his fellow Croatsians at events organised by the National Croatian Society, in which he encouraged them to improve their social and political organisation. Tresić's travel writing bears witness to many of the author's like-minded contemporaries who, in the early 20th century, made their cultural contribution to these immigrant settlements, playing a part in the preservation of their ancient heritage and the interlinking of Croatian communities in the Diaspora.

Ante Tresić Pavičić was a Croatian writer and politician (Vrbanj on the island of Hvar, 10 July 1867 – Split, 27 October 1949). He studied philosophy, history and geography at the University of Vienna, where he earned his doctorate in 1892 with a dissertation that critically discussed Leibniz's determinism. He was active in the fields of literature, publication and politics. His political orientation marked an arc from the Party of Rights to South Slavic affiliations. In 1906 he was elected as a deputy to the Imperial Council in Vienna and was interred after the war broke out in 1914 on charges of anti-Austrian activity. From 1919 to 1927 he served in the Yugoslav diplomacy in Madrid and Washington and spent his retirement in Split. Along with his many volumes of poetry and prose he also published fascinating travelogues (*Po Lici i Krbavi / In Lika and Krbava*, 1895; *Po Bosni i Hercegovini / In Bosnia and Herzegovina*, 1896; *Po moru / On the Sea*, 1897; *Poleti okolo Biokova (Summer Around Biokovo)*, 1902; *Po Ravnim kotarima / In Ravni Kotari*, 1906; *Preko Atlantika do Pacifika / Across the Atlantic to the Pacific*, 1907). Today he is regarded primarily as a travel writer who expressed his erudition and political convictions. He modelled his observations of his voyages across Croatia and North America on the traditions of ancient Croatian literature (P. Zoranić and P. Hektorović), and on European classics (Horace, Virgil and Dante).

RESÚMEN

TESTIMONIOS DEL VIAJERO ANTE TRESIĆ PAVIČIĆ

En 1907 fue publicado en Zagreb el extenso periplo de Ante Tresić Pavičić titulado: *A través del Atlántico hasta el Pacífico. Vida de los croatas en América del Norte-observaciones viajeras, estéticas, económicas y políticas*. El autor describe su viaje que comenzó a Fin de Año de 1905 y finalizó el 13 de abril de 1906. En ese período, este literato y político croata visitó numerosas comunidades de emigrantes croatas en los Estados Unidos. Dentro de la organización denominada Comunidad Nacional Croata dio una serie de conferencias en las que incentivó a sus compatriotas a organizarse mejor a nivel social y político. La prosa viajera de Tresić testimonia sobre numerosos contemporáneos suyos con ideas afines y que a comienzos del siglo 20 brindaron su aporte cultural a esas comunidades de emigrantes. De ese modo, contribuyeron a vincular entre sí a las diversas comunidades croatas de la diáspora y a preservar el patrimonio cultural heredado de la madre patria.

Ante Tresić Pavičić es un literato y político croata (Vrbanj en la isla de Hvar, 10.VII.1867- Split, 27.X.1949). Estudió Filosofía, Historia y Geografía en la Universidad de Viena, donde obtuvo su doctorado en 1892 con la disertación *Análisis crítico del determinismo de Leibniz*.

Se dedicó a la literatura, política, y al periodismo. Su orientación política cubre un abanico que abarca desde el Partido del Derecho hasta el Sudeslavismo: En 1906 fue elegido representante en el Consejo Imperial de Viena; después del comienzo de la Primera Guerra en 1914. fue internado por sus actividades anti-austríacas; Entre 1919 y 1927 trabajó en la diplomacia yugoslava en Madrid y Washington; después de jubilarse, vivió en Split. Además de escribir numerosos libros en prosa y poesía, publicó interesantes textos de sus viajes (Po Lici i Krbavi, 1895; Po Bosni i Hercegovini, 1896; Po moru, 1897; Poleti okolo Biokova, 1902; Po Ravnim kotarima, 1906; Preko Atlantika do Pacifika, 1907). Hoy en día sus obras más populares son las descripciones de sus viajes. En ellas transmite al lector su erudición y sus convencimientos políticos. Su libro „Observaciones del Viaje desde Croacia hasta el Continente Norteamericano“ se basa en la antigua literatura croata tradicional (P. Zoranić y P. Hektorović) y en los clásicos mundiales (Horacio, Virgilio, Dante).